

Mógłbym całe godziny przytaczać zdobycze nowoczesnego socjalizmu w Europie i w Ameryce i jeszcze nie wyczerpałbym przedmiotu. Wskażę więc tylko na to, że w Austrii, Włoszech i Norwegii istnieją już od 1881 świadome i względnie silne partje socjaldemokratyczne, objawiające swą działalność propagandą, kongresami, wydawnictwem ogromnej liczby dzienników i broszur, oraz co najważniejsza urządzaniem strejków we wszystkich gałęziach pracy i zaznaczam, że we wszystkich tych stowarzyszeniach związkach i wiecach jest nowoczesny socjalizm sformułowany przez Marksa i Engelsa w pełnym rozkwicie.

Pomijam dla braku miejsca skrzywienie w rozwoju stanu czwartego, zboczenia jego w formie socjalizmu chrześcijańskiego w Anglii, katolickiego w Niemczech, Francji i w Austrii, ewangelickiego w Pruszech, i wreszcie anarchizmu liberalnego. Socjalizm na tle religii oparty nasuwa na myśl, że gdzie istnieje życie tam i pasożyty się znajdą i po części wszystkie te mniéj lub więcej szczerze systemy usiłują zręcznie wyzyskać potęgę stanu czwartego, kierując jego silne fale na swoje młyny. Anarchizm zaś nie jest wyrazem dążeń stanu czwartego, ale przeciwnie jest on niedoleżną a ośniewającą na pierwszy rzut oka teorią, mogącą się rozwijać tylko w głowach inteligencji i głoszącą skrajne uniezależnienie ludzkiej jednostki od wszelkich nawet socjalistycznych społecznych form, co się rzeczywiście nie zgadza z prawami rozwoju jakiegokolwiek społeczeństwa.

Najkonsekwentniejszym wyrazem dążeń stanu czwartego wyrazem na dziś przynajmniej posiadającym naukową ścisłość i opartym na faktycznym rozwoju ekonomicznych form społecznych jest krytyka społecznego systematu produkcji i wymiany społecznej, krytyka zawarta w dziełach Marksa i Engelsa i ich epigonów, których prawie wszystkich widzimy w szeregach socjaldemokracji.

Nie mogąc wdać się w bardziej szczegółowy rozbiór tej ogromnej teorii, wskażę tylko na zasadniczą różnicę jaka między nią a innymi programatami zachodzi. Podczas gdy te opierają się w swoich postulatach, ideałach i celach na etycznych zasa-